

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.47>**Павло Пилипишин,**

канд. юрид. наук,

докторант кафедри теорії та історії держави і права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЯК ФУНДАМЕНТ ХРИСТІЯНСЬКОГО ІНДИВІДУАЛІЗМУ

У статті проаналізовано християнську ідеологію, яка здійснила трансформацію у людській свідомості, оскільки людина почала розуміти себе як образ Божий, а самого Бога як абсолютну особистість, відповідальну за своє творіння. Така переоцінка основних філософсько-правових цінностей посприяла розвитку особистості, її самосвідомості, індивідуальності. Встановлено, що уподібнення до Бога передбачало індивідуальну свободу і особисту відповідальність, а індивідуалізм тісно пов'язаний з актом вибору і відповідальністю перед Богом. Таке метафізичне обґрунтування унікальності людини означало, що християнство формує нову форму індивідуалізму через «відкриття» індивіда, його внутрішньої сторони. Персоніфікований, особистий Бог передбачав особисте ставлення до себе, визнання гідності особистості, внутрішньої духовної свободи та детермінованості людської поведінки.

Доведено, що християнське вчення повністю видозмінило середньовічне право, яке взяло за основу наступні принципи: теоцентризм (єдинобожжя, монотеїзм), креаціонізм, антропоцентризм, гуманізм, персоналізм, рівності та справедливості, відповідальності та свободи волі. Принцип теоцентризму означає, що право має теократичний характер, а тому сформоване на основі релігійних традицій та канонів. Законотворча поведінка – це поведінка, яка відповідає релігійним нормам. Принцип антропоцентризму проголосив головною фігурою у світі людину, заради якої створений світ. Всі люди володіють автономною індивідуальністю. Відбувається кардинальне переосмислення сутності та призначення людини. Отже, людина володіє найвищою цінністю, а Бог є особистістю. Принцип персоналізму – людина розуміється як унікальна особа з незалежною самоцінністю та індивідуальною неповторністю.

Християнський індивідуалізм закріпив принцип рівності, якого слід дотримуватися у різних сферах людських взаємин. Разом з рівністю проголошуються і інші принципи – справедливості та відповідальності, свободи волі. Обґрунтовано, що кожен повинен приймати на себе відповідальність за свої вчинки.

Ключові слова: принципи, індивідуалізм, середньовіччя, природне право, теоцентризм.

Постановка проблеми. Середньовічна епоха – окремий відрізок в історії філософії права, який взяв за основу християнське віровчення. Християнська релігія стала єдиним віровченням, яке переросло в ідеологію з своїми філософсько-правовими ідеями. Саме християнські ідеї згодом трансформувались у фундаментальні філософсько-правові принципи, такі як: свобода, рівність та справедливість. Це в кінцеву підсумку призвело до оригінального обґрунтування людини, її місця у світі, значення її свідомості та волі у прийнятті правових рішень. Всі ці філософсько-правові питання так чи інакше торкаються індивідуалізму та мали вплив на нього у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання індивідуалізму хвилювало багатьох науковців і не лише у сфері філософії права,

а саме таких як: А.С. Бандурка, В.П. Войтенко, Н.І. Гібадулліна, Н.С. Глущенко, О.В. Гришук, О.М. Корх, Х.Т. Слюсарчук, Т.Д. Федорова, З.О. Шевченко та інші. Однак, незважаючи на значні здобутки вчених, ґрунтовного вивчення саме середньовічного індивідуалізму та принципів на яких він сформований не відбувалося.

Метою статті є вияв фундаментальних філософсько-правових принципів, які стали основою для християнського індивідуалізму.

Виклад основного матеріалу. Християнство здійснило переворот у свідомості людства, оскільки дало сучасне символічне розуміння особистості. Бог відкрився людині як особистість, а людина пізнала себе як образ Божий. У дохристиянському світі вже від-

бувається усвідомлення людиною своєї індивідуальності, але у християнстві відбувається формування самосвідомості не тільки індивідуальності, а й особистості. Цей етап співпадає з появою моралі як самостійного регулятора людських відносин. Уподібнення людині Богу передбачало індивідуальну свободу і особистісну відповідальність. Принцип індивідуальної відплати за гріхи і надія на індивідуальний порятунок лягли в основу християнства. Тому, багато науковців вважають факторами появи індивідуалізму в західному суспільстві, раннє християнство і євангельська етика [1, с. 236].

В період розвитку середньовічної філософії домінуючою рисою всієї християнської думки був теоцентризм (від грецького «бог» і латинського «центр»). Для християнського вчення цей принцип характерний, оскільки заснований на єдинобожжі або монотеїзмі. У середньовічній філософії людина стала усвідомлювати себе як автономну індивідуальність. Теоцентризм розвивався як антиномія холістичному пріоритету космоцентризму, в своєму подоланні природного детермінізму прийшов до утвердження пріоритету людської природи над іманентною дійсністю (що було здійснено за рахунок визнання існування трансцендентного джерела буття) [2, с. 118]. Оскільки у християнській філософії Середньовіччя людина розглядається в контексті принципу теоцентризму, то індивідуалізм пов'язаний з актом вибору і відповідальністю перед Богом. Якщо людина скоїла гріхопадіння, згідно з християнського світогляду, то тоді її воля перестає бути вільною, а розум виявляється пошкодженим, тобто позбавляється чистоти і досконалості, оскільки виявляється не здатним протистояти пристрастям. Так розуміється антична ідея «свободи». Шлях до вершини свободи від гріха на основі віри відбувається тоді, коли людська душа спрямована «вгору» до Бога, одночасно, це шлях віддалення від минулих, нижчих цінностей і наближення до небесних, вічних цінностей. Таким чином, свобода мислиться в єдності двох форм – «свобода від ...», і «свобода для ...» [3, с. 223].

Загальна християнська картина світу, окрім теоцентризму доповнюється принципом креаціонізму. Специфічною формою середньовічної думки був і креаціонізм (від латинського «створення, творення»), в основі якого лежить уявлення про творчість Бога, коли Творець зумів з нічого створити небо і землю. Протягом усього розвитку середньовічної філософії креаціонізм був найважливішою частиною багатьох богословських і релігійно-філософських док-

трин, адже креаціонізм – це і положення про свободу волі людини, яка не тільки включає в себе можливість вибору, а й за своєю природою є творчим актом. Нескінченність божественного творіння розуміється також як і нескінченність пізнання себе як явища створеного Богом [4, с. 134-135].

Антропоцентризм – і ще один принцип середньовічного права. Християнська антропологія вже з ранніх етапів розвитку звертає увагу на особистість як єдність духу і тіла, а тому не можна не віддати християнству пальму першості в систематизації проблеми особистості і її творчого (божественного) начала. Як би там не було в середньовічній традиції «людський індивід не є лише зосередженням ряду реальностей загального характеру (матерії, ідеї і т.п.), він являє собою неподільне ціле, єдність якого важливіше множинності, бо має коріння в абсолютному» [5, с. 20-21].

Головною фігурою антропоцентризму є людина, вінець творіння, заради якої «запущений хід» часу та історії. Грецька філософська думка на відміну від християнської була виразно космоцентричною. Людина і космос ніколи радикально не протиставлялись, а навпаки завжди співвідносились один з одним, космос розумівся як живий, одухотворений, подібний людині. Натомість християнське богослов'я бачить в людині не просто як момент космосу, річ серед речей, а істоту привілейовану, створену Богом за образом і подобою самого себе, і призначена тому бути паном і повелителем усього, що створено для неї [6, с. 11].

Грецька антропологія і характерний для античності раціоналізм був переосмислений у середньовічній філософії. Якщо в античній філософії основою було знання, то в Середні віки – віра, тому людина підпорядкована волі перш за все, власній. В середні століття людина більше не відчуває себе органічною частиною космосу, бо згідно християнської традиції, вона вище космосу і повинна бути паном природи, але в силу свого гріхопадіння їй не властива влада над собою, а тому вона повністю залежить від божественного милосердя [3, с. 39-40].

Середньовічна епоха привернула увагу до проблеми буття створеного Богом людини, до визначення ступеня свободи в її земному житті. Таким чином, «наріжним каменем» середньовічної антропології стала теологія образу і подоби, яка побудована на таких християнських догматах як: спокутування і воскресіння, творіння, гріхопадіння, втілення. У антропологічних навчаннях середньовіччя, як стверджує Н.В. Зайцева, спостерігаємо протилежності, розмежування

божественного і людського і «одночасне примиріння цих протилежностей» [5, с. 20-21].

Зосередившись на теологічній проблематиці середньовічна філософія заклала міцні християнські підвалини європейської культури. З позиції формування та розвитку західного типу цивілізації епоха Середньовіччя найбільш відома своїм персоналізмом. Слід погодитись з Л.М. Слободянюк, що в середньовічній філософії формувалось метафізичне обґрунтування унікальності людини як особи та її незалежної самоцінності. Це є одним з тих елементів, які лежать в основі соціально-правових концепцій подальших століть та епох [7, с. 20-21]. Цей фундаментальний принцип вимагав розуміння людини як «персона» – неподільної особистості, в якій є розум та свобода волі, яка створена за образом та подобою Бога і наділена совістю [8, с. 392].

Персоналізм покликаний відкрити природу людини, віднайти її покликання, виходячи з унікальності та неповторності людини. Це покликання лежить в основі розуміння людини як «особи», яке притаманно іудейсько-християнському вченню. Тому, як вважає Т.М. Чернега відокремлення людини з роду, спільноти, космосу, етнокультурної традиції відбулося не в античну, а ще у старозавітну добу. У християнстві існує декілька ключових ідей, які свідчать про розуміння людини як особливої істоти. По-перше, про її особливість свідчить те, що вона створена Богом за Його образом та подобою. Згідно з Біблією, Адам ніяк не являв собою результат еволюції та не був родичем створених раніше тварин. Характерним прикладом біблійного персоналізму є покликання Богом Аврама: «І рече Господь Аврамові: Зійди з землі твоєї і від роду твого і з домівки отця твого у ту землю, що тобі покажу. І зроблю тебе народом великим, і благословлю тебе і звеличу ім'я твоє, і будеш благословен». По-друге, існуючий Бог промовляє до окремої людини та встановлює з нею завіт – договір. По-третє, до самого народження Бога в Святому Письмі вказані конкретні людські, особистісні імена [9, с. 29-30].

Якщо пошуки засадничих підвалів у природному порядку, розуміння безособового Бога були характерні для стоїчного періоду (римське право), то для християнського етапу такою визначальною позаправовою реалією став персоніфікований Бог. [10, с. 142-144] Біля його витоків стоїть легендарна особистість Ісуса Христа, який змінив суспільну свідомість та утвердив нові соціально-правові цінності. В історії Його окреслюють як конкретну історичну особу, «сина людського», народженого

смертною жінкою. Він володіє звичайними людськими слабкостями, здатним страждати і мучитися. Однак, з іншого ж боку, це був «Син Божий», мовник вищих істин Світового Логосу, космічно великий і абсолютно безстрашний. Об'єднавши в собі цих дві іпостасі, Христос з'явився як «Богочоловік», як великий реформатор, який позначив і обґрунтував нові нормативні зразки соціальної поведінки, почав навчати їх людей та прагнув їх утвердити. Багато колишніх звичних поведінкових стереотипів з позиції нової системи нормативно-ціннісних критеріїв стали виглядати нерозумними і аморальними [11, с. 335-336].

У самій основі християнської релігії закладено відчуття особистості, тому що Бог для християн – абсолютна особистість, відповідальна за своє творіння, особистість, що стоїть над світом, особистість, воля і розум якої стають останньою і єдиною відповіддю на питання, чому так сталося. В християнстві ставлення людини до Творця зовсім інше, ніж античної людини, оскільки особистий Бог передбачає і особисте до себе ставлення. Людина виділяється від всього іншого створеного світу через привілейоване становище, оскільки її створив Бог за своїм образом і подобою. Християнський Бог веде діалог з людиною, від неї чекає свідомо обраної любові і покірності, а значить, її вважає особистістю [12, с. 6-7].

Людина як рівна Богу, творець свого земного світу, безапеляційно визначає свою міру відповідальності і свободи. Можна окреслити понятійний поле ідеї боголюдськості: ця ідея спорідненості, єдиного кореня людини і Бога – реальності, через яку вона стає значущою для людини; ідея, в якій відношення людини і Бога виступає головним принципом людської особистості, змістотворною ідеєю; вона може бути розглянута як зверхраціональна двоєдність трансцендентності і іманентності; є цінністю особливою роду, містить в собі елементи святині, є об'єктом віри, в той же час є результатом творчості людської особистості в результаті внутрішнього духовного досвіду; ідея боголюдськості є вираз існування особистісного моменту в реальності як онтологічного факту; з'єднує в собі моменти переживання, самосвідомості і інтуїтивного розуміння людиною справжньої реальності, гносеологічно обґрунтована; ідея, що включає в себе свободу, творчість, любов і віру як важливі моменти людської особистості; вона є системоутворюючою соціально-філософською категорією, тому що задає інший спосіб концептуалізації соціальної реальності – реалізація особистості як головний сенс історії [13, с. 52].

Християнські цінності найістотнішим чином визначили деякі досягнення і традиції європейської світської гуманістичної філософії. До подібних досягнень В.А. Лекторський відносить принцип внутрішньої духовної свободи людини, визнання того, що поведінка і гідність особистості не може повністю визначатися тією конкретною ситуацією, в якій вона опинилася. Сюди ж належить затвердження рівності всіх людей незалежно від їх національності, соціального стану та інших якостей, як однаково значущих перед Богом [14, с. 4-5]. Отже, християнство формує форму гуманізму через відкриття «внутрішньої людини». Таке відкриття відбулось, не тільки тому, що «відбувалася внутрішня духовна робота, оскільки людина стояла тоді в центрі християнської віри і християнського світогляду», але завдяки людинолюбству, культивованому християнством. Зробивши порятунок людини сенсом історії, християнство, висунуло її в центр світобудови [15, с. 20-21].

Для праворозуміння раних християн характерна апеляція до божественного «закону волі» та в душі вимог нової релігії використання цілого ряду колишніх природно-правових ідей і уявлень. При цьому істотне значення надавалося принципу рівності всіх людей і дотримання такої рівності в різних сферах людських взаємин. Як впливає із максим ранньохристиянської правової ідеології, християни були прихильниками основного принципу природного права і природно-правової справедливості – відплата рівним за рівне. Це впливає з таких тверджень: «Яким судом судите, таким будете судимі», «Якою мірою міряєте, такою відміряють вам» [16, с. 41].

Ідея природного права у період Середньовіччя набула релігійної (християнської) інтерпретації. Християнство джерелом морального закону вважає премудрість і волю Богу. Тому, природне право розглядалося як відображення Божої справедливості [17, с. 51]. Право – дія справедливості в божественному порядку людського співжиття. Під справедливістю як однією з етичних чеснот розуміється відношення людини до інших людей, а не до самої себе і полягає у відплаті кожному свого, що йому належить. Справедливість – це незмінна і постійна воля надавати кожному своє [18, с. 443-444].

Проблематика справедливості у період Середньовіччя проявилася в таких ідеях:

1) вищої Божої справедливості, яка втілила ідеї про: право, яке розглядали як позитивне (залежить від людської волі (волевстановлене)), право Боже та природне право; моральний закон, оскільки в людському

виявляється багато несправедливості; земний правопорядок світських держав, які піддаються людському впливові, а людина як істота наділена тілом і душею, добром і злом, не завжди скеровує державу у бік добра;

2) загального блага як мети держави і людського закону, відповідно до якого правління є прямим і справедливим у разі, коли вільні люди скеровуються володарем до загального блага цієї більшості;

3) *aequitas* як шляху вирішення колізій між правовими системами, що суперечать і протирічать одна одній, при якому юриспруденція має право обирати між ними;

4) *jus naturale* (з яким середньовічні юристи ототожнювали поняття *aequitas* і таким чином юриспруденція того часу вважалася попередницею природно-правової школи);

5) просторової сталості і часової відносності (Монтень);

6) відмежування від правосуддя [19, с. 62-63].

У середні століття, як видно з вищевикладеного, була спроба упорядкувати суспільне життя таким чином, щоб воно було в гармонії з ідеалом духовного життя, який висувала християнська церква. Людина трактувалася через свободу, яка розумілася насамперед як звернена до кожної людини вимога: кожен повинен приймати на себе відповідальність за свої вчинки, а значить, і розраховувати на справедливу відплату. Християнські мислителі пов'язують свободу, яку розуміють як свободу дії, вибору зі свободою волі. [20, с. 22] Ідея свободи волі, як і будь-яка інша ідея, має історію свого розвитку, яка пов'язана, передусім з початком християнської ери. І це зрозуміло, розробка категорії особистості – заслуга середньовічної філософії. Вперше середньовічна філософія характеризує людську істоту як особистість тоді, коли християнська свідомість виявилася здатною побачити причину зла і добра в самій людині, в її волі [12, с. 3].

Необхідність вирішення проблеми зла в світі, проблеми критеріїв добра, відповідальності людини за свої вчинки спричинила за собою розробку проблеми свободи вибору. Новий етап в постановці питання про духовну свободу, або свободу волі, пов'язаний з християнською ідеологією. Згідно християнської ідеології, покарання, і нагорода були б несправедливі, якби людина не володіла свободою волі. Людина вільна не в сенсі самовизначення, а тільки у виборі грішити чи не грішити, у виборі між добром і злом, між Богом і ніщо. Отже, у Августина людська свобода не має безлічі особистих рішень, а можливо тільки одне правильне

рішення – вибір добра, а точніше, загального і незмінного блага. Тому завдання людини – реалізувати свою вільну сутність в єдності з божественним абсолютом [21, с. 32].

Якби людина не мала б вільної волі, то у протилежному випадку з людини знімалась би відповідальність за власні вчинки. В цьому контексті принцип індивідуалізму жорстко обмежується поняттями вільної волі та особистої відповідальності. Свобода волі дає можливість людині зробити вибір між добром та злом, вона підпорядковується розуму людини і саме в ній необхідно шукати корінь зла. [23, с. 359] У людині відбувається внутрішня суперечливість її волі, бажань, яку можна перемогти лише в результаті повного зречення від власної волі на користь волі Бога. Воля у християнській філософії – абсолютно нове явище. Для грецької філософії воля не автономна сила, що визначає життя, а функція, що залежить від інтелекту. Отже, релігійна проблематика виникає в процесі усвідомлення протиріччя, розбіжності людської волі з Божественною, що, врешті-решт, веде до відкриття «Я» як особистості [3, с. 44].

Висновки

Отже, християнське вчення повністю видозмінило середньовічне право, яке взяло за основу наступні принципи: теоцентризм (єдинобожжя, монотеїзм), креаціонізм, антропоцентризм, гуманізм, персоналізм, рівності та справедливості, відповідальності та свободи волі. Принцип теоцентризму (єдинобожжя, монотеїзм) – згідно даного принципу Бог – центр світу, ніщо не відбувається без Його волі. Даний принцип означає, що право має теократичний характер, а тому сформоване на основі релігійних традицій та канонів. Законслухняна поведінка – це поведінка, яка відповідає релігійним нормам. Відповідно до принципу креаціонізму, Бог все створив з нічого. Створивши світ і людину, він створив і природне право. Нове природне право пов'язане з духовною єдністю душі і тіла, а не з земним порядком. Даний принцип розуміє свободу волі не лише як можливість вибору, але й як творчий акт. Принцип антропоцентризму – головною фігурою у світі є людина, заради якої створений світ. Всі люди володіють автономною індивідуальністю. Відбувається кардинальне переосмислення сутності та призначення людини. Отже, людина володіє найвищою цінністю, а Бог є особистістю.

Принцип гуманізму. У Середньовічну епоху виявився інтерес до внутрішньої сторони людини. Відтоді право звертає увагу не лише на факти та поведінку суб'єкта

права, як це було в античній філософії, але й на волю та наміри людини. Вчинки людини трактуються не як результат розумної чи нерозумної природи, а як особистісний вибір людини. На місце ритуалу і обряду приходять людяність, віра, милосердя, добро, чистота душі, людинолюбство та персональна відповідальність. В свою чергу, згідно принципу персоналізму людина розуміється як унікальна особа з незалежною самоцінністю та індивідуальною неповторністю.

Принцип рівності та справедливості. Бог, проголошує рівність між всіма людьми, бо кожна людина (бідна чи багата, священник чи простолюдин, селянин чи феодал, чоловік або жінка, дитина чи старець тощо) створені за подобою Божою. Справедливість ж ділиться на людську та Божу. Остання є найчеснішою та неоспорюваною. Щодо людської, то її суть зводиться до – відплати рівним за рівне, кожному – своє. Також людина повинна нести персональну відповідальність за свої вчинки та розуміти про справедливую відплату. Більше того, у разі, коли людина оступиться, то її покарання чекає не лише на людському суді, але й на Божому. Воля трактується обмежено, адже людина повинна зректись своєї волі на користь Божої. Людина не вільна в сенсі самовизначення, а лише у виборі між добром та злом, між гріховною поведінкою та богослухняною. Свобода вибору має одне правильне рішення – вибір Бога.

Всі ці принципи теологічного права посприяли до виникнення індивідуалізму в християнську епоху.

Список використаних джерел:

1. Трельч Э. Церковь и секта / Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии; Сост. Гараджа В.И., Руткевич Е.Д. Москва: ИАспект Пресс. 1996. С. 226-237.
2. Петрихин А.В. Гуманизм как социокультурный процесс противостояния ценностно-мировоззренческих форм гуманности: диссертация ... кандидата философских наук: 09.00.11. Краснодар, 2014. 161 с.
3. Хайруллин А.Г. Социально-философский анализ генезиса личности и ее свободы : дисс. ... докт. Философ. наук : 09.00.11. Уфа, 2000. 259 с.
4. Рязанов И.В. История философии: от философии Древнего Востока до Немецкой классической философии: учебное пособие. Пермь: ИПЦ «Прокрость», 2014. 292 с.
5. Зайцева Н.В. Культура и индивид XXI века в персоналистском отражении в условиях поступательной инноватики : Дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13: Чита, 2004. 128 с.
6. Философия западноевропейского Средневековья. Учебно-методическое пособие / Под ред. Професс. Микиртчян. Санкт-Петербург: СПбГПМА, 2007. 58 с.

7. Слободянюк Л.М. Свобода людини: індивідуальний та соціальний виміри: дис... канд. філософ. наук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2007. 184 с.
8. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии (латинская патристика). Москва, Мысль, 1979. 431 с.
9. Чернега Т.М. Антропоцентризм як принцип філософської інтерпретації історії (на матеріалі творчості Г.С. Сковороди): дис... канд. філос. наук: 09.00.03. Одеса, 2006. 203 с.
10. Кузнецов В.І. *Філософія права*. Історія та сучасність: Навчальний посібник. Київ: ВД «Стилос»; ПЦ «Фоліант», 2003. 382 с.
11. Бачинин В.А. *Філософія права и преступления*. Харьков: Фолио, 1999. 600 с.
12. Овдиенко В.И. Проблема свободы воли в античной философии: 09.00.03: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03 Краснодар, 2006. 171 с.
13. Удинкан О.В. Гуманизм как принцип социально-философской рефлексии: На примере философии С. Л. Франка: диссертация ... кандидата философских наук: 09.00.11. Хабаровск, 2001. 153 с.
14. Лекторский В.А. Христианские ценности, либерализм, тоталитаризм, постмодернизм. Вопросы философии. 2001. № 4. С. 3-9.
15. Мкртычев С.Б. Философско-правовой анализ гуманизма в современном российском правопонимании: дисс. ... канд. философ. наук: 09.00.08 Ростов-на-Дону, 2007. 165 с.
16. Скоробогатов А.В. История политических и правовых учений: Учебно-методическое пособие. Казань: Таглитат, 2004. 209 с.
17. *Філософія права*: підруч. для студ. юрид. вищ. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.
18. Нерсисянц В.С. *Философия права: Учебник для вузов*. Москва: Норма, 2005. 656 с.
19. Грищук О.В., Добош З.А. Конвергенція справедливості і права: філософсько-правовий аспект: [монографія]. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. 268 с.
20. Вакулич Н.Р. Свобода и личность: Социокультурные основания: дисс. ... канд. философ. наук: 09.00.11. Саратов, 2001. 131 с.
21. Соловьева Л.С. Свобода как антропологическая характеристика: дисс. ... канд. философ. наук: 09.00.13; [Место защиты: Волгогр. гос. ун-т]. Волгоград, 2012. 141 с.
22. Блинников Л.В. Великие философы: Учебный словарь – справочник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательская корпорация «Логос», 1999. 432 с.

Pavlo Pylypyshyn. Philosophical-law principles of the middle ages as foundation for Christian individualism

The article analyses Christian ideology, which transformed human consciousness since the person started to understand himself as God's image and God became a complete individual responsible for his creatures. Such an overestimation of main philosophical-legal values encouraged the development of personality, his self-awareness and identity. It is substantiated that assimilation to God had implied individual freedom and personal responsibility, and that individualism is closely connected with an act of choice and responsibility before God. Such a metaphysical substantiation of human uniqueness meant that Christianity creates a new form of individualism through "revealing" the personality and his inner world. Personalized, individual God involved personal relationship to himself; acceptance of personal dignity, inner spiritual freedom and determination of human behavior.

It is proven that Christian teachings completely changed the Medieval Law and were built upon next principals: theocentrism (latría, monotheism), creationism, anthropocentrism, humanity, personalization, equality and justice, responsibility and will freedom. The principal of theocentrism means that law has a theocratic character and therefore was formed on the basis of religious traditions and canons. Law-abiding behavior is such a behavior, which meets religious laws. The principal of anthropocentrism means that the major figure in the world is a person, for the sake of which the world was created. All people possess autonomous individuality. Fundamental rethinking of human nature and destination takes place. Thus, a person has the highest value and God is a personality. The principal of personalization means that a man is understood as a unique person with independent self-esteem and individual originality.

Christian individualism strengthened equality principal, which should be followed in different spheres of human relations. Along with equality another principles are proclaimed, such as: justice and responsibility, will freedom. It is substantiated that every person has to take responsibility for his actions.

Key words: principals, individualism, Middle Ages, natural law, theocentrism.